

budovány za součinnosti velikého množství různých činitelů, kteří jsou známi a mnozí neznámi, kteří teprve v historickém okamžiku v budoucnosti vystoupí na prkna dějin. O jednom jsme však přesvědčeni a sice, že výrobní a pracovní družstva jsou důležitým článkem celku, kterému je dějinami uloženo učiniti bytost lidskou na tomto světě šťastnou.

## Z NAŠICH ÚSTŘEDEN:

VOJTĚCH FIŠER:

### ÚSTŘEDNÍ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH DRUŽSTEV V PRAZE.

(Založení, vývin a dnešní stav svazu.)

**N**ejmohutnější hospodářskou organizací dělnických spotřebitelů i výrobců dnešní doby jest Ústřední svaz československých družstev v Praze, založený roku 1908, tudíž teprve před 21 lety. Družstevnictví po světové válce rapidně vzrůstá ve všech dílech světa, nabývají v jednotlivých zemích (Anglie, Německo, Rusko, Švédsko i Československo) stále většího významu národohospodářského i sociálního a kulturního. U nás v Československu národohospodáři i politikové družstevním otázkám a organizacím věnují mnohem méně pozornosti, nežli jí tyto zasluhují a proto bylo velmi dobrou myšlénkou redakce této revue, vážné osobnosti a celý kruh čtenářstva na ně upozorniti.

ÚSČD, jak Ústřední svaz československých družstev zkráceně se nazývá, byl založen téměř úplně bez finančních prostředků, jedině na pevné vůli a cílevědomosti vůdců českého dělnictva, čerpajících své vědomosti z družstevního hnutí v Anglii, Francii a Německu, a trochu praktických zkušeností u družstevního svazu ve Vídni. K opatrnosti a prozíravosti byli tito dobří lidé vedeni znalostí dějin a úpadku Chleborádových »Oulů« z let sedmdesátých minulého století, takže přistupovali k svému novému dílu zcela rozvážně.

K založení ÚSČD došlo na doporučení sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické, jenž konal se v srpnu 1907 v Plzni, kde referent k bodu »Družstevnictví« poslanec Modráček správně prohlásil, že: *Dělnictvo, které nemá smyslu pro hospodářské sdružování, nemá smyslu ani pro socialismus!*

V měsíci listopadu 1907 konán již v Praze prvý sjezd českých konsumních a výrobních družstev dělnických za účasti 126 osob, z nichž 89 zástupců ze 69 družstevních podniků.

Pro vznik a postup svazové organizace českých družstev dělnických je významné a charakteristické, že tento prvý sjezd stanovil stěžejní zásady, podle nichž nutno v družstevním hnutí postupovati. Byly to některé z hlavních zásad poctivých průkopníků rochdalských, jež osvědčily a osvědčují se v konsumních družstvech na celém světě a jsou stále vodítkem i dělnickým družstevníkům v Československu.

Tak prvý sjezd doporučil družstvům konsumním:

1. Prodej zboží výhradně jen členům.
2. Mírné splátky závodních podílů, aby přístup za člena umožněn byl i hospodářsky nejslabším třídám pracujícího lidu.
3. Prodej za hotové.
4. Nevypláceti tak zvané dividendy, nýbrž případný čistý zisk přepisovati členům na úsporný fond.

Všem družstvům dělnickým pak sjezd doporučil:

1. Stanovy jasného znění a přesnou evidenci členstva.
2. Zavedení řádného účetnictví a řádné kontroly.
3. Přistoupení ke Svazu československých družstev. (Teprve o půl roku později založenému.)



4. Vzájemné podporování se všech družstev.
5. Sloučení stávajících družstev v jednom místě nebo v blízkem okolí v jeden podnik.
6. Pokud to prakticky možno, prováděti společný nákup zboží pro více družstev.
7. Pamatovati na náležitě odpisy a zřizovati rezervní fondy pro případné možné ztráty.
8. Po stránce výchovné budtež pořádány přednášky a speciální kursy pro činovníky ve hnutí družstevním, jakož i kursy o praktickém účetnictví a vedení. Budiž překročeno k vydání populárního spisku o organizaci konsumentů a hnutí konsumního.

Ustavující sjezd ÚSČD, pro nějž zadány pak stanovy, konal se 7. dubna 1908 v Praze-II. v restauraci »U Žitné brány« (Nároží Mezibranské a Žitné ulice), kde pisatel byl ustanoven tajemníkem svazu.

Předsedou svazu zvolen Jirásek Ferdinand, nynější jeho předseda; členy představenstva zvoleni: Havránek Jan, Dr. Houser Václav, Lustig Emil a Mrázek Karel, kdežto Modráček, jsa tehdy již poslancem říšské rady, byl ihned do představenstva kooptován.

Do kontrolní komise svazu zvoleni: Machalický Václav, Popelka František a Vaníček Josef, nynější starosta města Kralup a po 30 roků ředitel tamějšího družstva »Svépomoc«.

Při svém založení čítal ÚSČD pouze 28 družstev, většinou výrobních družstev dělnických, která umožnila zahájení jeho činnosti poskytnutím záloh na příspěvky. V den ustavujícího sjezdu měl svaz nepatrnou hotovost 383 K, z níž bylo zaříditi kancelář a vydržovati sekretariát. Avšak o vytrvalost zakladatelů lámaly se všechny vzdory, jejich píle a poctivost odstraňovaly překážku za překážkou. Záhy získáno za členy 50 dělnických družstev, potřebných k tomu, aby svaz mohl získati oprávnění konati u nich povinné revise ve smyslu zákona ze dne 10. června 1903 svými revisory. K tomu byl ÚSČD autorisován již dne 22. června 1908 ministerstvem spravedlnosti ve srozumění s ministerstvem vnitra. Jako první revisoři družstev byli pak u vrchního zemského soudu v Praze zapsáni do listiny revisorů: Fišer Vojtěch, Havránek Jan, Jirásek Ferdinand a Modráček František, již jsou revisory ÚSČD doposud.

Svaz za tehdejších poměrů rychle vzrůstal, u dělnictva jevílo se pro samostatnou družstevní organizaci značné pochopení, takže do konce roku 1908 získáno za členy 86 různých družstev, jež čítala úhrnem 14.267 rodinných členů. Tě doby započal též vycházeti svazový časopis »Družstevník«, dosavadní orgán ÚSČD pro činovníky družstev, a zahájila svou obchodní činnost pro družstva »Dělnická nákupní a výrobní společnost Jaroš a spol.« (po nynějším senátoru Jarošovi), z níž později vyvinula se Velkonákupní společnost družstev v Praze, jež v tomto roce slaví dvacetileté jubileum svého trvání.

Je-li ÚSČD co do počtu členstva největší organizací družstev v republice československé vůbec, můžeme se pochlubiti i tím, že VDP (Velkonákupní společnost družstev v Praze-II. na Těšnově) jest zde největším dodavatelem a výrobcem družstev dělnických. Její bilance za rok 1928, její obchodní a výrobní podniky a tovární i administrační objekty, jakož i statistické výkazy přičleněných svazových družstev musí rázem rozptýliti všechny pochybnosti o účelnosti a prospěšnosti družstevního hnutí spotřebitelů. Neboť téměř z ničeho jen u vědomí svých hospodářských zájmů, svou věrností a solidaritou dělnictvo v Československu vybudovalo si svoje družstevní chrámy práce, jež obdivuje celá ostatní veřejnost, aniž by mohla pochopiti tajemnou sílu a moc té věrnosti a solidarity vyděděných a »nevzdělaných«.

Aby mohlo býti snáze pochopeno, jak velikou práci československé dělnictvo vykonalo na hospodářském poli družstevním za krátkých dvacet roků, mezi nimiž bylo pět neplodných, strastí- a hrůzoplých let světové války, podávám zde číselný přehled o vývinu a celkovém stavu dělnických družstev ÚSČD od začátku až do konce roku 1928, jak byly statisticky zpracovány z jejich výročních zpráv a bilancí. Data týkají se jen přičleněných družstev, nikoli ústředních podniků: Velkonákupní společnosti, Všeobecné družstevní banky a Lidové pojišťovny »Čechoslavie«.



*Data o stavu a výkonnosti družstev ÚSČD od roku 1908 do roku 1928.*

Stav družstev

Rok	1908	1914	1918	1919	1928
Počet družstev	86	285	345	698	1084
Podalo zprávu	86	265	300	439	845
Členů družstev	14.267	71.504	108.514	291.309	429.650

Výkonnost družstev

Rok	1908	1914	1918	1919	1928
	Korun			Kč	
Tržba za zboží	7,189.309	26,664.770	66,954.450	307,397.747	1.312,780.868
Členské podíly	417.419	1,841.976	3,946.419	13,915.656	72,743.350
Reservní fondy	191.847	775.161	2,035.738	4,209.898	43,699.375
Jiné fondy	20.909	294.087	495.930	1,233.414	10,429.667
Úspory členů	352.405	2,075.793	4,290.210	14,487.064	259,714.645

Ve svazu jsou organizačně sloučena dělnická družstva všeho druhu, avšak družstva spotřebitelů dominují zde počtem svých as 365.000 členů i svojí výkonností, která se jeví v roční tržbě za zboží ve výši téměř jedné miliardy Kč.

Za konsumními družstvy následují dělnická družstva výrobní, počtem 185, jejichž tržba za výrobky roku 1928 činila 307.000.000 Kč a stoupá i letos neustále. Tato družstva čítají as 16.000 členů.

Dále jsou tu ještě družstva stavební a bytová počtem 154, jež dosud opatřila členům 4084 rodinných domků a 300 nájemních domů a vynaložila na stavby a pozemky 627.634.654 Kč kapitálu.

Družstva dělnických domů, jichž za rok 1928 podalo účetní zprávy 181, vykazují při okrouhlém počtu 21.000 členů rok co rok zvýšenou činnost a značný přírůstek nemovitého jmění, jež bilančně, po dostatečných odpisech, representuje cenu 60.671.906 Kč.

Hospodářských družstev zemědělského dělnictva podalo své výroční zprávy 61 družstvo se 6598 členy, již obdělávají 6300 hektarů půdy. Tržba těchto družstev za rok 1928 činila 19.603.980 Kč.

Záložních a úvěrních družstev (dělnických záložen) ÚSČD čítal na konci roku 1928 pouze 31 s 9807 členy a 129,152.778 Kč peněžních vkladů. Jsou však mezi nimi jednotlivé ústavy s 15, 20 až 50 miliony Kč vkladů, jež dělnickým vrstvám konají velmi užitečné služby.

Vedle vyjmenovaných druhů družstev čítá ÚSČD ku svým řádným členům tři mohutné, solidní ústavy pro obchod a vlastní výrobu, pro finance, a pro pojišťování všeho druhu.

Prvým ústavem s právní formou družstevní je zprědu zmíněná Velkonákupní společnost (tak zvaná »družstvo družstev«), jejíž tržba ze zboží roku 1928 činila 571,752,898 Kč, vlastní výroba pak 180,226.880 Kč. Družstvo zaměstnává dnes skoro 1000 osob.

Druhý ústav: Všeobecná družstevní banka v Praze založený teprve roku 1920, je dosud z menších, avšak nejsolidnějších peněžních ústavů v republice s vklady téměř 140.000.000 Kč.

Mobilita ústavu ku konci roku 1928 činila a činí stále 25% svěřených prostředků peněžních, takže Vsedružbanka je vždycky v stavu na požádání vyplatiti okamžitě kterékoliv vklady.

Třetím ústavem dělnického družstevnictví je Lidová pojišťovna »Čechoslavia« v Praze, založena rovněž po světové válce roku 1920. Tento mladý ústav pojišťovací rychle vzrůstá tak, že jeho premiový příjem roku 1928 činil již 31,861.873 Kč, a stav pojištěných kapitálů v odborech životních dostoupil výše 375,544.438 Kč. — Lidová pojišťovna »Čechoslavia« slibuje se státi jedním z největších, zdatných ústavů pojišťovacích.

Uzavíraje tento kusý nárys vzniku, vývinu a stavu Ústředního svazu československých družstev opakují zde jednu větu, obsaženou na konci pamětního spisu, který svaz k svému dvacetiletému jubileu vydal roku 1928.



»Naše touhy nesou se stále výš: přejeme si, aby všechny pozemské statky, hmotné i duševní, jakož i všechny nevyčerpatelné zdroje hospodářského i kulturního bohatství světa náležely jednou všemu lidstvu tak, aby každý příslušník národa a každý člověk na světě mohl se těšiti bezpečí světového míru a hmotnému i kulturnímu blahobytu«.

Tohoto cíle však lze dosáhnouti jen, dovedou-li široké kruhy organisovaných konsumentů zabrániti lidskému sobectví, nepoctivosti a obohacování se jedněch na úkor druhých a ku škodě a novému zániku celého hnutí družstevního.

## LIDOVÉ DRUŽSTEVNICTVÍ NA MORAVĚ.

**M**ORAVSKO-SLEZSKÁ JEDNOTA potravních a jiných svépomocných družstev, zapsané spol. s obm. ručením v Brně, založena byla dne 1. září 1903. Stalo se tak ihned po vydání zákona ze dne 10. června téhož roku o revisi výdělkových a hospodářských společenstev a jiných spolků. Jednota ustavena byla jako společenstvo na základě zákona ze dne 9. dubna 1873, č. 70 ř. z. s omezeným ručením.

Předním účelem jednoty jest prováděti dle příslušného zákona povinné revise výdělkových a hospodářských společenstev, jejich zařízení a obchodování ve všech odvětvích správ družstev potravních a jiných svépomocných, a to aspoň každého druhého roku. Tento úkol plní Jednota v první řadě, a to svědomitě, třeba že tyto revise nemohou nahraditi účinné revise uvnitř družstev samých vlastními volenými funkcionáři. Od založení Jednoty do konce roku 1928 provedeno řádných revisí družstev, kromě mimořádných, 1202.

Dalším účelem Jednoty jest společná ochrana zájmů družstev v ní společených, jakož i udržování obchodních styků mezi sebou a Jednotou.

Sdružená družstva v Moravsko-slezské jednotě v Brně jsou naprosto autonomní. Tato autonomie má však své světlé i stinné stránky, zvláště při společném velkonákupu zboží a surovin, jak pro družstva výrobní tak konsumní.

KONSUMNÍ DRUŽSTVA každoročně nakupují a prodávají za 40 až 50 milionů zboží, jichž jest na 90, kromě filiálních prodejen.

V posledních letech příznivé výsledky docilují družstva výrobní, jichž jest stále ku 20. Nejlepších výsledků podařilo se docílití Prvnímu dělnickému družstvu stolařskému v Brně, jež po úporné práci 20leté vlastní vzorně zařízenou továrnu a umožnilo s jinými družstvy zakoupiti ještě druhý velký podnik: parní pilu, stolárnu stavební a parketárnu v Brně. Také ostatní družstva mají se čile k životu, mezi nimiž jest Lidová dělnická pekárna a cukrárna v Brně na předním místě. Oděvní družstva spolehají nejvíce na státní dodávky, a proto namnoze živoří.

STAVEBNÍ DRUŽSTVA, jichž je stále ku 20, pokud možno bylo, podporovala stavební ruch a odpomáhala bytové nouzi. Až doposud postavila 243 domků rodinných, 9 činžovních domů, přes 100 spolkových domů a rozestaveno je 5 velkých činžovních domů.

Vedle konsumních, výrobních a stavebních družstev soustřeďuje Moravsko-slezská jednota ještě různá jiná hospodářská družstva svépomocná a napomáhá tak všestranným způsobem ku povznesení a osamostatnění drobného lidu pracujícího hlavně za mzdu.

Finance a hospodářské družstevnictví na Moravě jsou soustřeďeny v Ústřední jednotě českých hospodářských společenstev úvěrních v Brně, s níž Moravsko-slezská jednota kooperuje. Spořitelních a záloženských spolků jest 640 s úspornými vklady na 200.000.000 Kč. Hospodářských společenstev jest přes 800 na Moravě.

Lidová družstva v Čechách mají svůj Svaz hospodářských společenstev; na Slovensku, ač lidových družstev svépomocných je značný počet, není doposud samostatného ústředí.